

47

Cypriani
Soary
Ars Rhetorice

IN M. ÆMILII
LEPIDI COS.
ORATIONEM
EX LIBRO I. HISTORIARVM
Sallustij teste Frontone
FEDERICI CERVTI VERONENSIS
COMMENTARIVS.

VERONÆ, M D LXXXIX.
Apud Hieronymum Discipulum.

PETRO FRANCISCO
TOCCOLO PATRITIO
VERONENSI

Federicus Cerutus. S. D. P.

*A*L*E* sanè
de rebus hu-
manis agere-
tur, Franci-
sce Toccole,
si, quod in ore
multis est, virtuti locus non es-
set: quanquam enim per sepe
accidit, ut hominum vitio re-
lieta iaceat, pœneque nullo in
precio habeatur, nebularum
tamen disiecta difficultate illa,
quæ ipsius splendorem sin mi-

nus obscurare, at saltem imp-
pedire videbantur, tam clara
tandem erumpit, tam nitida
apparet, ut etiam inuidos, &
maleuolos in sui amorem alle-
ciat, & ad se ornandum co-
hortari omnes videatur. Ita-
que, ut molestum persepe sit
bonis, cum nullus virtuti sua
honos habetur, non desperan-
dum tamen est, quin eo loco
tandem sit futura, qui iure illi
debetur. Nam si ex ijs, qui
rebus præsunt, forte sint ali-
qui, qui ornandi viros bonos, et
bene meritos consuetudinibus
minime retineant, exoptata ta-
men paullo post consilio vere-
sa-

Sapientum virorum hac ipsa re-
nouatur, et renouata per mul-
tos annos conseruatur. Ut
enim res humana non semper
optimo in statu consistunt, ita
perpetuo fluctuare, & male
se habere nequitiam possunt.
Quam tu mihi Rempublicam,
aut ciuitatem adeo bene consti-
tutam memorabis, in qua non
rerum vicissitudines legendo
obseruaueris? quam unquam
audisti, in qua non intellexeris,
multos ob nobilitatem, nonnul-
los ob diuitias, alios amicorum
fauore, quosdam sola virtute
ad summos honorum gradus
elatos? At pauci admodum
A 3 hi,

hi, quibus id contigit. Concedo, sed quò rariores, eò illustriores etiam vixerunt: non enim huiusmodi virtus est, ut facile quibus vis rebus se immisceat: sed ut maximis laboribus, assiduisque vigilijs acquiritur, ita ornamenta sua tam diligenter retinere studet, ut difficillime civilibus procellis exagitetur, aut fluctibus obruitur. Et sane letandum est nostra hac aetate, in qua vera religio colitur; quippe quod saepius persaepe accidat, ac illis priscis temporibus, in quibus vero Dei cultu ignorato pro libidine multa fiebant.

Nam

Nam ne aliena commemorem, quàm bene agitur in hac urbe nostra, in qua videas, tam belle omnia administrari, ut ex ijs, penes quos est publica administratio, alij summa prudentia, singularique doctrina, quidam multo rerum usu, nonnulli pietate incredibili, religioneque minime fucata praediti cuncta curent, & gubernent; atque geometrica quadam proportionem ita uniuscuiusque rationem habent, ut neminem iacere patiantur, qui modo suas cogitationes in vita probitate, in morum elegantia, in optimarum scientiarum doctrina fi-

A 4 xerit,

xerit, & locarit. Itaque cui
uis bono ad honores patet adi-
tus; et modo se optimum ciuem
velit præbere, quiuis pro perso-
næ, rerumq; dignitate honori-
bus decoratur. Tu ipse testis,
optime Franciscæ, cui cum ab-
ineunte atate propositum fuisset,
ut quæ optimo ciui ad iuuandâ
patriam adprime necessaria
sunt, ea tibi indefesso labore
quamprimum comparares, per-
belle etiam accidit, ut in ea
urbe esses, in qua ut impuni-
tatem licentia nunquam conse-
quitur, improbitasque notatur,
ita bonis, tui similibus, quæ in-
ter homines ducuntur amplis-
sima;

simâ, impertiuntur. Hic in-
telligis, quantum patriæ tuæ de-
beas; quæ cum in te ante tem-
pus, (quod paucis admodum
contigit) summum illum ho-
norem contulerit, ut inter se-
natores esses, videtur a te re-
poscere; ut quod ex philosophi-
cis fontibus hausisti, quod ex
historijs legendo obseruaueris,
ea omnia nunc ad sua commo-
da, ad suæque ornamenta, hoc
est salutem publicam conferas.
Qua in re non possum non tibi
vehementer gratulari, qui in
omnibus ijs, quæ adhuc tibi
mandauit, talem te præbuisi,
qui omnes tuas curas, totam
men-

mentem, omnēq; operam locasti,
omnes labores libenter adeo sus-
cepisti, ut cumulatē eidem
satisfeceris: Neque dubitan-
dum est, quin suo quoque tem-
pore grauiora tibi sit impositu-
ra; quippe quæ iam cernat, te
tuos conatus, tua consilia, tuā
mentem in communi salute
penitus collocasse. Itaque, ut
letari te decet tuo hoc presenti
honore, ita de futuro cogitare
debes: non quidem quod vir-
tus tua mercedem ullam requi-
rat, cum ad se ornandam ex-
trinsecus nihil aliud petat; sed
quod premijs non minus, quam
pœnis sapientissimi omnes exi-
stima-

stimarunt, publicam salutem
contineri. Perge, ut cepisti,
vir Optime, & in confirman-
da, vel potius adaugenda ci-
uium nostrorum de te opinione,
enitere, atque effice, ut te ip-
sum vincas: et quando ad ve-
rum decus, & ad omnes bene
audiendi partes iam te ipsum
excitasti, ut nobis in dies ma-
ior tibi gratulandi detur occa-
sio, studeto. Interim, quando
tua me tibi adeo deuinxit vir-
tus ut, qua ab ineunte etate
tua te sum complexus, beneuo-
lentiam in dies auxerit, ad
eamdem cunctis testificandam
a me habebis commentarium
hunc

hunc in Orationem M. Emilij Lepidi, quem cum leges, & tibi in memoriam reuocare poterit illud tempus, quo me docente humanioribus literis operam dabas, et in hoc ipso, tanquam in lucido speculo, imaginem ciuis illius perspicies, qui in Republica corrupta nefariorum hominum conatibus audebat se opponere, & pro patria libertate tuenda nulla pericula nolit non subire; quod praestandum ei esse, qui publica ornamenta, qui communem ciuium statum in tranquillitate conseruari studeat, sapientissimi omnes iudicarunt. Vale.

ARGVMENTVM.

ACILIVS fortasse perspicere posset, quonam fuerit ingenio L. Sylla, si ea hic potissimum commemoretur, quæ inter ipsum, & C. Marium sunt gesta. Sed cum ex Appiano, Plutarcho, &

Epiroma 67. videri possit, quando primum Republicam occupavit ille, breuitati studentes, ea omitemus. Hoc vero silentio non inuoluendum arbitramur, cum anno DCLXXI. C. Marium Præneste, Carbonem autem in Sicilia interfecisset, pulcherrimamq; victoriam hanc octo millibus deditorum, in via publica trucidatis, inquinasset, tunc facile Romanos potuisse conicere, quid ab ipso deinde esset expectandum: quod non multo post indicare cepit: nam L. Valerio Flacco ad populum ferente L. ipse Sylla Dictator est creatus: qui etiam, vinctus est Appianus, & Velleius victo Mario, felix voluit vocari. Ab hoc igitur anno usque ad DCLXXV. cum seruitute acerbissima populum R. vexasset, inauditoque scelere adhuc Republicam exerceret, neque vero, quem finem res habitura esset, satis intelligi posset, M. Em.

2 COMMENT. IN ORAT.
M. Aemilius Lepidus, homo in primis audax.
& Syllæ inimicus, qui hoc anno cum Q. Catu-
lo consul erat, vocato ad concionem populo,
aceriter inuectus est in Syllam hac oratione; qua
populum excitare conatus est ad suscipiendæ
arma contra Syllam, tyrannidem exercentem.

DE GENERE ET STATV ORATIONIS.

SCRIBIT Aristoteles Rhetoric. 3. in
Deliberatiuo genere versari magis arduum
esse, quàm iudicia tractare: propterea quod
illic de rebus futuris agatur, in iudiciali vero de
præteritis: cum autem futura nullo modo sciri
possint, præteritorum vero aliqua sit scientia,
nemo non uidet, Deliberatiuum iudiciali
genere difficilius esse: quod ut ei, qui in hoc ge-
nere versaturus sit, negotium facessere possit,
ita etiam, qui huiusmodi orationes sit expositor,
idem arduum esse fortasse experietur.
Sed quanquam hoc ita se habet, ut tamen si-
scepto muneri satisfacere, ex hoc genere libi-
mihi orationem selegi, pro viribusq; dabo opo-
ram, ut huius artificium ad præcepta accommo-
dem. Quamobrem, ut de genere orationis
aliquid dicam, memoria repetendum est, quod
cap. 4. lib. 1. Soarius scribit: scilicet quæ
quæ

M. AEMILII LEPIDI. 3
quæ ab oratore tractatur, ad tria causarum ge-
nera referri. Cum vero hic de suadendo bel-
lo agatur, resque futurum tempus cum uti-
litate proposita spectet, moueatq; affectus spe,
& reformidatione, orationem deliberatiui ge-
neris esse, in confesso est. De statu autem hoc
affirmare possumus, quatenus huius orationis
argumentationes honestatem, & necessitatem
spectent, negotialem esse statum; qui Hermo-
genis sententia est, cum de re futura disputatio
est: an scilicet, oporteat aliquid facere, vel non
facere: quatenus autem facilitatis ratio in me-
dium ab oratore assertur, esse coniecturalem,
atque duos status habere orationem hanc, vi-
dere est.

DE PARTIBVS ORATIONIS.

QVOD neminem lateat, oratori maxime
videndum esse, quid dicat, quo quidque loco
dicat, & quomodo dicat, ut quæ tria Rhetorice
præcipuas partes constituent, quemadmo-
dum cap. 7. lib. 1. Soarij annotatum est, superest
ut de Dispositione aliquid agamus: quæ in hac
oratione huiusmodi est, ut cum ex orationis
partibus aliæ ad impellendos animos, aliæ ad
tem docendam valeant, tres hic cernantur,
Exordium, Confirmatio, mixta confutationi, &
Perora-

COMMENT. IN ORAT.
Peroratio. Narrationem autem in Deliberatiuo genere omitti, patet ex cap. 9. lib. 2. Soarj. Quod si vlla hic est, ea adhibita est, quæ crudelitatem Syllæ contineat; vt hanc in memoriam redigentes senatores, melius de futuris consulare possint, quod fieri debere docet Aristoteles Rhet. 3.

DE EXORDIO.

DOCET Aristoteles Rhetoric. 3. Hoc genus minime proemiis indiget, & hanc causam reddit: nam inquit, quod est proemij primum munus, vt breuiter ostendatur, qua de re sit sermo habendus, hic minime necessarium est, hoc enim auditoribus iam est notum. Idem à Soario præcipitur cap. 7. lib. 2. In deliberatiuo vero sepe exordia nulla, vel breuia esse debent. quod cum ita sit, ne quis existimet, vitiose factum à Sallustio, qui in hac Deliberatiua generis oratione exordio sit vsus, referat, quod à Quintiliano scriptis est relictum. Pars deliberatiua, proemio, quale est in iudicialibus, quod bique eget, quia conciliatus est ei quisque, quod consuli: initium tamen quodcumque debet habere aliquam proemij speciem: nec enim abruptè, nec vnde libuit, incipiendum; quia est aliud quid in omni materia naturaliter primum: quibus

M. AEMILII LEPIDI.
his ex verbis satis clare perspicitur, in hac causa deliberatiua adhibendum fuisse id exordij, quod dicenti maiorem etiam benevolentiam conciliare posset: prudenterq; initio oratorem hanc sibi proposuisse, qua facilius auditorum animos præparare posset, nam suapte natura quisque lætatur, dum audit, ab oratore se commemoratione alicuius virtutis sibi inlece detineri.

DE CONFIRMATIONE.

CAPITE 10. lib. 2. ex Ciceronis sententia, quæ secundo de oratore legitur, docuit Soarius, in confirmatione suggerenda esse firmamenta causæ coniuncta, & infirmendis contrarijs, & nostris confirmandis: Quare hic Lepidus, cum primum inuectus fuerit & in Syllæ, & in eius Satellites, hortabitur statim Quirites, vt & obuiam eant ipsi Syllæ, & vt maturent, ad dis harum rerum rationibus, de quibus suo loco agemus: subinde refutabit quædam, sibi à Syllæ obiecta.

DE PERORATIONE.

IN Peroratione adeo dat operam, vt populi Romani animos inflectat, vt commemoratio-

6 COMMENT. IN ORAT.
ne superiorum argumentorum, & turpitudinē
& damnum illis ob oculos ponat: ad quē arce-
da, libertatem vero recuperandam, illis se ducē
pollicetur, & defert.

DE ELOCUTIONE.

DELIBERATIVI generis elocutionē
non nimis exquisitam, ac minutam esse debere,
docebat Aristoteles Rhetoricorum 3. eamque
vmbatili picturæ similem esse, dicebat, in qua,
quanto maior fuerit eorum, quæ depicta sunt,
turba, tanto longius spectatur: Id autem valet,
ac si diceret: cum hoc genus imperitæ multitu-
dini accommodandum sit, eius elocutio gran-
dior, & consonantior esse debet, ut quæ ad vul-
garem sensum facilius accommodetur, quam
exquisita, & minuta erit. Idem tamen Aristote-
les cum duplicem orationem constituisset, do-
cuit eam, quæ *αγωγική* vocatur, & delibera-
tiones, atque iudicia continere. Itaque si quis
in huius orationis elocutionem propius intue-
atur, eam a Quintiliani sententia non abhorre-
re facile intelliget, qui non minorem in delibera-
tione, quàm in iudiciali uim eloquentiæ esse
& ampla est.

M. L.

M. AEMILII LEPIDI.

7

M. AEMILII LEPIDI COS. AD
populum R. Oratio.

MVLTVM referre, quæ sit persona dicen-
tis, scribit Soarius cap. 60. libri primi; atque
etiam ad consilium de Republica dandum, ca-
put esse, noscere ciuitatis mores; & eos, ad quos
dicimus. quod idem sentit Aristoteles Rhetor-
ic. 1. quem deinde secutus Quintilianus scri-
bit. Plurimum refert, qui sint audientium mo-
res, quæ publicè recepta persuasio, ut illa maxi-
me quæ probant in eo esse, qui laudabitur, cre-
dant: aut in eo, contra quem dicimus, ea, quæ
oderunt. Quare ut huic orationi aliquid lumi-
nis afferatur, videndum attentius, quænam fue-
rit persona dicentis M. Lepidi, & illius, ad quē
dicitur, populi Rom. De M. Lepidi persona,
præterquam quod, ut cōsulis, plurimum huius
oratio excitare audientes poterat, addebatur e-
tiam, quod & Syllæ inimicissimus esset, & fero-
cissimi ingenij, ut Plutarchus in Sylla refert; ita
ut in eum male animatus Syllæ conatibus resi-
stere semper sit ausus: quod non maxima cum
difficultate se assecutum exultimabat. Cum e-
nim in consulatu, quem Pompeio magno ad-
iuuante fuerat adeptus, moreretur Sylla, statim
legem, de Actis Syllæ rescindendis promulga-

B 2 uit:

3 COMMENT. IN ORAT.
vit: cui aduersante Q. Catulo eius Collegi,
bellum est excitatum. Persona vero auditoris
erat Populus. R. ad quem cum diceret, præci-
puè popularis naturæ rationem habuit: ut se-
cisse itidem videtur. Cicero Philippica quarta.
Cum vero huius generis finis sit utilitas, & ho-
nestas, obseruandum est, plurimas huius oratio-
nis argumentationes hæc duo spectare, ut aper-
tissime patet in breui repetitione illa, quæ extat
in Peroratione. M. ÆMILII LEPIDI.] Æ-
miliam gentem a Mamercio, Numæ regis filio,
deducit Plutarchus in Paulo. Et ex Æmilijs o-
lios fuisse Mamercinos à Mamercio, alios Lepi-
dos a sermonis lepore, alios Paullos, a pulillo
corpore nominatos, Barbulos, Papios, Scaurios
alios scribitis, qui dudum librum de familijs
Romanorum edidit Ricardus Streinius.

ORA-

ORATIO.

CLEMENTIA, & probi-
tas vestra, Quirites, quibus
per ceteras gentes maximi,
& clari estis, plurimum timo-
ris mihi faciunt, aduersus ty-
rannidem L. Syllæ, ne aut, ipse
nefanda quæ non æstimatis, ea
parum credendo de alijs, circumueniamini: præse-
tim cum illi spes omnis in scelere, atq; perfidia sit:
neque se aliter tutum putet, quàm si peior, atq; inte-
stabilior metu vestro fuerit; quo captiuis libertatis
curam miseria eximat; aut si prouideritis, in tutan-
dis periculis magis, quàm vlciscendo teneamini. Sa-
tellites quidem eius, homines maximi nominis, non
minus optimis maiorum exemplis, nequeo satis mi-
rari: dominationis in vos seruitium suum mercedẽ
dant, & vtrumque per iniuriam malunt, quàm opti-
mo iure liberi agere. præclara Brutorum, atque
Æmiliorum, & Lutatiorum proles, geniti ad ea,
quæ maiores virtute peperere, subuertenda.

EXPLANATIO.

CLEMENTIA, ET PROBITAS
Præter ea, quæ superius de exordiorum com-
B 3 me-

10 COMMENT. IN ORAT.
memoriauimus, lubet alia quædam ex Aristote-
le addere, quibus clarius eluceat, exordium no-
temere in hac oratione positum fuisse. Sic igi-
tur ille Rhetoric. 1. Persona interdum aduersa-
rii Proemia poscit in Genere deliberativo: cum
crimina in illum inferenda sunt: tuncq; si id, de
quo agitur minus quàm ratio nostra postulat,
videbitur, illud amplificare oportebit: & libro
tertio docet, Oratoris causa interdum in hoc
genere adhibendum esse exordium, ut intellige-
ter, ut attente audiatur, & a iudiciali genere lit-
mi; quod quam studiose, diligenterque fiat in
hoc exordio à Lepido, nemo non videt. CLE-
MENTIA ET PROBITAS] Docetur cap.
2. lib. 2. apud Soarium, comparandos esse audie-
torum animos in exordio: idque fieri beneuo-
lencia, attentione, & docilitate: quam vero per-
belle hic beneuolentiam sibi conciliat, videre
est: Cum enim hæc a personis ducatur, non una
contentus, & a sua, & aduersarii Syllæ persona
illam sibi aucupatur: ab auditorum, cum se a-
clementes, probosque appellet: a sua, cum se a-
deo sonanter effusum in patriam ostendat, ut illi
us causa plurimum timere cogatur: ab Aduersa-
rii, cum scelus, tyrannidem, illiusque crudeli-
tatem exponat. CLEMENTIA ET PROBI-
tas] Oratorie duas res populo. R. insitas exor-
lit, quæ alioqui vituperari potuissent: quod e-
nim

M. AEMILII LEPIDI 11
nim diutius pateretur populus Romanus Syllæ
improbis, iam non clementia, sed animi læ-
tudo quædam poterat existimari. Est autem
clementia, animi temperantia in potestate vici-
scendi: probitas autem videtur posse accipi, pro
ingenii simplicitate; quo verbo tacite innuit,
illos facile decipi posse: hos enim, ut scribit A-
ristoteles 1. Rhetoric. nullum negotium est læ-
dere. QVIBVS PER CÆTERAS gen-
tes] Amplificatio a rei magnitudine, de qua Soa-
rius cap. 40. lib. 1. valet hoc in loco ad conci-
liandam auditorum beneuolentiam. MAXI-
MI ET CLARI] Constat enim, Clemen-
tiam plurimum adiumenti attulisse Romano
imperio: & plures hac virtute Reipublicæ pro-
fuisse, quàm qui in *μυσταγωγία* inciderunt: ex
quo præclare Cicero Offic. primo. Nihil lauda-
bilius, nihil præclaro viro dignius placabilita-
te, & clementia. PLVRIMVM TIMORIS]
Huius timoris origo tum populi causa, tum Syl-
læ oriebatur: populus clemens, & probus: Sylla
vero tyrannus, quique in dies prior fit populi le-
nitare. TYRANNIDEM] Tyrannidem ap-
pellare videtur dictaturam Syllæ, qua nondum
se abdicasse Syllam significat Sallustius: ramet si
superiore anno depositam ab illo sentiat Appia-
nus cū Plutarcho. Orosius etiam scribit. P. Ser-
uilio, Ap. Claudio Coss. Syllam se dictatura ab-
dicasse.

32 COMMENT. IN ORAT.
dicasse. Est autem artificiosè vsus hoc verbum
quo mirificè commouetur populus, cui carissima
sollet esse libertas: ita vides attentionem sibi
præparare ad ea, quæ dicturus est. NE AVT
IPSÆ infanda] Perpetuo studet sibi beneuolen-
tiam auditorum retinere: cuius probitati op-
ponet subinde scelus, & Syllæ perfidiam, quod il-
lum in odium adducat. PARVUM CRE-
DENDO de aliis] Vt enim quisque probus
est, ita alios minime improbos existimat. Pal-
chre illud Publii. Vtrumque vitium est, nolle
credere, & omnia. CIRCUMVENIAMINI.]
Translatio, de qua Soarius cap. 10. lib. 3. Sum-
pta videtur ab his, qui feras circumuallant, vt ef-
fugere minime possint. translationes autem or-
ationem sæpe aptiorem reddunt: iccirco scri-
bit Cicero in lib. de Oratore; hac frequentissi-
me ut omnem sermonem non modo urbano-
rum, sed etiam rusticorum. PRÆSENTIM
cum illi [pes] Auger iterum timoris sui causam
sæpius inculcata Syllæ improbitate: ita vides
paulatim plebis animos ad elciscendum influm-
mati: interim obiter illos dociles reddit. IN-
TESTABILIOR] Gellius lib. 6. cap. 7. ex
12. tabulis; Improbis, intestabilisque est. METV
VESTRO] Mire quidem hoc dictum esse
enim bilem populo. R. excitatum se despe-
ctui Syllæ esse intelligat: ita iracundia illis ani-
mos

M. ÆMILII LEPIDI. 33
mos addit; quæ vt ait Aristoteles Rhet. 2. fiden-
tiores facit: iccirco iracundiam fortitudini stimu-
lum adhibere, Peripatetici aiebant: iratosque at-
tentius in hostes iruros, & pericula quæq; spre-
turos Cicero in Academicis, & plenius Tuscula-
na quarta scribit. METV VESTRO] Qui
quidem veluti cibus tyrânis esse solet: tunc enim
semideos se existimant esse, cum ipsos homines
timuerint: ex quo fit vt facile (quod scribit Ci-
cero) ad belluinam naturam degenerent. In hos
recte dixit Seneca in Oedip., Qui scepra duro
seuus imperio regit,, Timet timentes, metus
in auctorem redit: aliquod ab hinc annis vir do-
ctissimus M. Antonius Muretus annotauit, mul-
ta nomina a veteribus, & actiua, & pathetica signi-
ficatione vsurpati: odium, insidia, inuidia, vt etiã
metus. CAPTIVI S] Vobis Romanis, qui
tanquam capti a Sylla detinemini: ita perstat in
translatione. LIBERTATIS] Cuius cum
semper maxime studiosi fuistis vos Romani, nûc
multo magis esse debetis: iccirco, sæpius illis in-
mentem reuocat, quod suapte natura plebi iucun-
dissimum esse solet. Extat illud Claudiani lib. 3.
in Stiliconem numquam libertas gratior extat,
Quàm sub rege pio. TENEAMINI] Studea-
tis, cogitetis: hoc enim significare videtur, hoc
in loco verbum hoc. SATELLITES quidem]
Locus attentione dignus, qui vt facilius intelliga-
tur.

14 COMMENT. IN ORAT.

tur. ea in medium asseram, quæ necessaria putor. Scimus itaque, Oratoris officium esse, dicere apposite ad persuadendum: tunc vero facile persuadere nos posse, cum dictis nostris, & orationi fides adhibeatur: quæ autem sunt, quibus fide digni videmur? Ea docet Aristoteles Rhetoric. 2. scilicet, si orator prudens, & probus vir, & beneuolus iis, qui audiunt, videbitur: quibus omnibus si præditus (ne dum erit) existimabitur, haud esse poterit, quin facile fide dignus habeatur. Quamobrem cōsiderandum est, an Lepidus de operam, ut existimari possit, hæc tria in ipso esse: id munus præstat: De beneuolentia erga populum R. illa, quæ superius dicta sunt, satis sunt: scilicet, plurimum timoris mihi faciunt. Ad prudentiam vero spectant ea, quæ attigit, consilia Syllæ eo spectare, ut metu populi R. libertatis curam eximat cunctis: quæ autem nunc ait, se non posse satis mirari, patritiorum quorundam voluntates, qui se Syllæ coniunxerint, & a maiorum exemplis degenerarint, satis declarant ipsius Lepidi probitatem, ut qui valde abhorreat ab illorum ingeniis. MAXIMI nominis, & maiorum] Duo dicis, & eos nobiles esse, & domestica habere exempla, quæ quidem ad ipsos Brutos, Æmilios, & Lutatios laudandos valere utcumque videntur: Sed hæc laus subinde, statimque in dedecus vertitur: ut qui evertant à suis maioribus pacta: cuius enī dede-

COMMENT. IN ORAT. 15
dedecoris iecit semina quædam voce illa. Satellites. quod verbum criminofum est. EXEMPLIS] de L. Bruto, qui Tarquinium interfecit, satis notum. illud Ciceronis Philipp. quarta huc asserā, quod ad hoc illustrandum valet plurimum. Est enim quasi Deorum immortalium beneficio, & munere datum Reipublicæ Brutorum genus, & nomen, ad libertatem populi R. vel constituentiam, vel recuperandam. Ex Æmilia gente quinā triumphum egerint, ex fastis consularibus videre est: De Lutatius vero paucis non notum; ut Q. Catulus Lutatius cum C. Mario triumphauit anno DCLII. DOMINATIONI] Expolitio admirationis, qua teneretur: sed cū indignatione, & odio: vult enim hoc intelligi: nobiles istos esse sceleratissimos, ut qui libertatem evertant, neque eam, ut maiores sui fecerunt, tueantur. VTRVM-QUE] Intellige imperium, & iniustam seruitutem: odiosa vero tota hæc oratio: nam quid infolius, cum possis libertate frui, seruire velle, Omnes profectō liberi libentius sumus, quā seruius. Plautus in Captiuis. PRÆCLARA BRUTORVM] Auctam vides orationem peritiam, de qua Soarius cap. 18. lib. 3. Innuit autem, patricios istos omnes sæde polluere, & imminuere nobilitatem suam, cum maiorum suorum ornamenta sæde coinquant. Caterū haud dubie intelligit hoc in loco M. Æmiliū Mamer-
cum

16 COMMENT. IN ORAT.
cum, Lepidum Liuium, & D. Iunium Brutum
Consules anni sequentis, vt colligit vir Doctissi-
mus Carolus Sigonius in Fastis Consularibus.
LVTATIORVM] Quintum Lutatium Catulum
accipe, collegam ipsius Lepidi, qui deinde mor-
tuo Sylla, vt Florus, & Appianus testantur, vehe-
menter Lepido vnâ cum bonis omnibus aduer-
satus est, quod de rescindendis actis Syllæ legem
promulgasset.

ORATIO.

NAM, quid a Pyrrho, Hannibale, Philippo-
que, et Antiocho defensum est aliud, quàm libertas,
& sua cuique sedes: ne cui, nisi legibus, pare-
mus? quæ cuncta saeuus isle Romulus, quasi ab ex-
ternis rapta, tenet, non tot exercituum clade, neque
consulis, & aliorum principum, quos fortuna belli
consumpsit, satiatus: sed tum crudelior, cum pleris-
que secundæ res in miserationem ex ira vertant.
Quia solus omnium, post memoriam hominum, sup-
plicia in post futuros composuit, quæ prius iniuriis
quàm vita certa esset. prauissimeque per scelus im-
manitatem adhuc tutus furit, dum vos metu grami-
ris seruitij a repetenda libertate terreamini.

EX-

M. AEMILII LEPIDI.

17

EXPLANATIO.

NAM QUID aliud] ætiologia est, qua pro-
bat, illos natos ad euertenda gloriose facta a ma-
ioribus. ac Syllogismus ita, se habere cernitur:
Qui ea euertunt, quæ à maioribus parita sunt, li-
bertatem euertunt: Bruti, Æmilij, Lutatij ea euer-
tunt, ergo iidem & libertatem. Sed hæc ab orato-
ribus cum maiestate quadam dicuntur: vult e-
nim locuples, & speciosa videri, & esse Eloquen-
tia, vt scribit Soarius cap. 26. lib. 2. Attende au-
tem, vt exornetur hæc oratio exemplis: hæc enim
in cohortationibus valere plurimum auctor est
idem Soarius cap. 41. lib. 1. Et Aristoteles lib. 3.
Rhetoric. Nam deliberatio est de futuro: qua-
re ex rebus iam factis exempla ad probandū, du-
cere oportet. His vititur Cicero Philipp. quarta,
in qua istud ipsum argumentum tractatur, & pe-
nè dixerim iisdem exemplis. QUID A PYR-
RO] scribit Aristoteles Rhetoric. 1. quinque
ellæ, quæ tanquàm materia Deliberationum sunt:
et eas oportere oratorem bene calere. De vestiga-
libus, de bello, & pace: de custodia agrorum,
regionisque, de rebus, quæ importantur, & expor-
tantur: de legibus condendis: hic itaque vides, Le-
pidum bellum persuadere potuisse: vt qui exem-
pla ex historia probe teneat. Anno CDLXXII.
initium

18 **COMMENT. IN ORAT.**
initium, est bellum contra Tarentinos, quod, ut
legitur, Epitoma 12. cum à Tarentinis classis ro-
mana direpta esset, duumviro, qui præerat clas-
sibus, legati ad eos a senatu, ut de iniuriis que-
rerentur, missi, pulsati sunt. ob id bellum ijs in-
dictum est: Samnites defecerunt: aduersus eos
& Lucanos, Brutios, & Etruscos aliquot prælia
compluribus ducibus bene pugnatum est. Pyr-
rhus Epirotarum rex, ut auxilium Tarentinis fer-
ret, in Italiam uenit. Valerius tamen Maximus
scribit, quod urina respergi, non pulsi fuissent.
Hoc idem uidetur tangere Plinius lib. 8. cum
scribit, anno urbis conditæ c d lxx i i. Italiam
primum Elephantos uidisse Pyrrhi bello. A N-
NIBALE] Anno c d x x c i x. Appio Claudio
Caudice, & Q. Fulvio Coll. illatū est pennis bellū.
causam, cur sit illatum, apud Solinum leges: con-
stat omnino pro Mamertinis susceptum qua de
re ita scribit Polibius. Appium Claudium consu-
lem, cui Sicilia obtigerat, Mamertini ad se uoca-
runt Præfecto quodam pœnorum ex arce pulsa-
runt Pœni ea re perciti Messanam obsident, sociumque
obsessionis Hyeronem, Syracusanorum regem
sibi adiungunt. Appius Claudius traiecit in Sicili-
am, ac primum de pacis conditionibus cum vo-
lens egit: quibus reiectis Hyeronem ita præ-
lio fregit, ut ipse relicta Messana, se Syracusas re-
ceperit: quas etiam Appius Claudius obsedit.
postea

M. AEMILII LEPIDI. 19
postea uero contra Annibalem pugnatum est ite-
rum Anno d x x x v. Coll. Pub. Cornelio T.
Sempronio, & susceptum pro Saguntinis. Florus
lib. 2. cap. v. Igitur in causa belli Saguntus deleta
est, Hispaniæ ciuitas opulenta, fideique erga Ro-
manos magnum quidem, sed triste monumentū.
Causam uero tertii belli Punici, & indicti,
& initi Anno d c i i i. L. Marcio, M. Manlio
Coss. apud eundem Florum leges, lib. 2. cap.
14 PHILIPPO.] Contra Philippum, macedo-
num Regem, pro Atheniensibus, implorantibus
auxilium, contra regis iniurias pugnatum est: an-
no d l i i. Ca. Cornelio Lentulo. P. Aelio Pæto
Coll. Florum lege cap. 6. lib. 2. ANTIOCHO]
Huius rei meminit etiam Cicero pro Pompeio:
qui scribit, Romanos cum Antiocho rege pro
sociis dimicasse. Hi uero socii populi Romani e-
rant Græci. Vide, qui scripsit de uiris illustribus,
Florum, Liuium. QVAM LIBERTAS, & suæ
orationem suam, de qua amplificatione scribit
Soarius cap. 33. lib. 1. ex certe plurimum ualet
in permouendis mentibus. Cum hoc loco satis
sermone 39. Domi manere oportet, ac perma-
nere liberum, aut non amplius uiuere illum, qui
recte beatus est. N E C V I N I S I legibus pa-
teremur] Multa præcipit Aristoteles Rhetorico-
rum

rum 3: quæ efficere orationem grandem possunt
quorum omnium primum esse vult, si utamur ali-
cuius rei definitione, non nomine: etenim defini-
tione nominis pluribus explicat, quæ cuncta
nomen in se inuoluta continet. Vides itaque hic
orationem grandem, & auctam definitionem: nam
quid aliud est libertas, quàm ne cui, nisi legibus
pareas? QVÆ CUNCTA] Cap. 2. lib. 2. apud
Soarium præceptum est; aduersariorum personarum
nam in odium auditorum adduci posse, si contra-
ria his, quæ de nobis diximus, de illis dicemus.
Quare hic diligenter annotandus est locus. cum
maiorum exemplis ostenderit, quæ cuique caris-
sima solent esse, & defendenda sunt, nunc oportet
tunc ad Syllæ personam redit, ostendens, illam
hæc omnia euertere, quod mirificè valet, ad epi-
tum illi excitandum: crescit autem oratio, & epis-
thetis, & falsis nominibus: Sæuus Romulus,
SÆVVS ROMVLVS] Sæuus hoc est ex pri-
mo metaphoræ genere ductum: in rebus enim
animalibus aliud pro alio ponitur. Soarius lib. 3.
cap. 10. Vox autem illa Romulus, non insolite po-
sita uidetur, sed aut ironice, aut similitudine qua-
dam dicta. Si similitudine hoc pacto accipies-
ut Romulus primus Romanorum rex, ita Sylla
primus dictaturam occupauit perpetuam: si vero
ironicè, quod non displicet (nam Ironiam Cice-
ro in Bruto, & facetam, & elegantem putat) ita
iactat.

intelliges, inuidiæ concitandæ causa: Vt Romu-
lus conditor Urbis fuit, & Rex pietatis, & iusti-
tiæ amans, ita Sylla horum omnium euerfor.
KAPTA tener] Singula quæque verba, quæ
sequuntur, odiosa: & est obseruandum, obiter
incredibili quadam dexteritate, impiè facta Syl-
læ commemorari, semperq; orationem cresce-
re. Tot exercituum clade] Vox, tot, ad com-
miserationem excitandam, non modo odium,
valet: inseruit autem, quantum potest veritati;
quæ prodest ad acquirendam fidem: innume-
rabiles siquidem fuerunt, qui periëre milites
Marii, Sulpicii, Syllæ, Gnei Octauii, Cornelii
Cinæ, Scipionis, Norbani, & Carbonis: ex Eu-
tropio. NEQVE Consul] Historiæ fides exi-
gere videtur, ut Consul, legatur: & intelli-
gitur Marium, & Gneum Carbonem interfectos:
de quibus in argumento. SATIATVS] Maxi-
mam emphasim habet hoc verbum; tanquam
enim de voracissima bellua loqueretur, ea, quæ
gustus erant, ad animum transtulit. Sic sæpe
loquuntur oprimi auctores ad rem augendam,
CVM plerisque] γὰρ οὖν, qua Syllæ inhumani-
tas augetur, tanquam contra naturam omnia
peragat. Alii enim secundis in rebus, ex ira in-
quam belli fortuna magis ipsi arridet, tum ma-
gis in homines sequitur. Intelligit autem octo
millia

COMMENT. IN ORAT.
millia deditorum, qui à victore Sylla fuerant
trucidati. Cicero pro Marcello contra Cae-
rem laudabat, quod in victoria clementem se
præberet. PRIVS iniuria, quàm vita] Otatio
miserationis plena, quæ hîc à futuro tempore
excitatur, vt docet Aristot. Rhet. 2. Quæ autem
sint, quæ misericordiam mouent, ibidem do-
cet: quæcunque scilicet ad interitum perducunt:
quæue aut ægritudinem animo, aut dolor-
em corpori afferunt. PRAVISSIMEQUE per
scelus] Quodd Lepidi oratio eò spectabat, vt
cohortaretur populum Romanum ad sumenda
arma contra Tyrannum Syllam, quasi vberius
argumentum exquirere vellet, turpissima facta
illius hîc complecti videtur, quo magis turpis-
simus iste in odium adducatur. innuit porro il-
lius immanitatem eò progressam esse, vt nunc
tutus, neq; quicquam formidans volitare, &
furere videatur. Perspicitur etiam confirmato
quæ superius dixerat: præsertim, cum illi spes
omnis in scelere, atque perfidia sit, neq; se alio-
tutum putet, quàm si peior, & intestabilior sit.

ORATIO.

AGENDVM, atque obuiam eundum est. Qui-
rites; ne spolia vestra penes illum sint: non prole-
tandum, neque votis paranda auxilia: nisi forte ip-
satis,

M. AEMILII LEPIDI. 23
ratis, per tedium iam, aut pudorem tyrannidis, ef-
se eum per scelus occupata periculosius dimissurum:
at ille eò processit, vt nihil gloriosum, nisi tutum, &
omnia retinenda dominationis honesta æstimet.
Itaque illa quies, & otium cum libertate, quæ mul-
ti probi potius, quàm laborem cum honoribus, ca-
pessébant, nullasunt: hac tempestate seruiendum, aut
imperitandum; habendus metus est, aut faciendus.
VIRITES: nam quid vltra? quæue huma-
na superant, aut diuina impolluta sunt? Populus
Romanus paullo ante gentium moderator exiuit
imperio, gloria, iure, cogitandi inops, despectusque,
ne seruilia quidem alimenta reliqua habet. Socia-
rum, & Latij magna vis ciuitate, pro multis, &
egregijs factis a vobis data per vnum prohibentur:
& plebis innoxia patrias sedes occupauere pauci
satellites, mercedem scelerum. Leges, iudicia, ara-
rum, prouincia, reges penes vnum. Denique ue-
tis cinium, & vitæ licentia, simul humanas hostias
diuisas, & sepulcra, insecta sanguine civili. Est ne
viris reliqui aliud, quam soluere iniuriam, aut mori
per virtutem? quoniam quidem vnum omnibus si-
nem natura vel ferro sepius statuit: neque quisq; à
extremam necessitatem, nihil ausus, nisi mulierum
ingento, expectat.

EXPLANATIO.

AGENDVM, atque obuiam] Ante in-
vniuersum de orationis partibus pauca quæ-
dam dixi: nunc autem, quod iam eò perueni-
mus, vt excutienda sint noua quædam argu-
menta, ad confirmandum necessaria, par est, vt
quod pollicitus sum, perfoluam. Quare, vt
hæc ab adolescentibus, in quorum gratiam hæc
scribimus, dignoscantur, memoria repetendum
est, quod lib. primi cap. 50. apud Socrum dispu-
tatur: nempe in deliberando finem esse hone-
stum, & utile: atque etiam eiusdem lib. cap. 51.
suadendi partes in vniuersum esse tres, rem sci-
licet, de qua deliberatur, fieri posse: Secundo
honestam esse: tertio utilem: quibus etiam par-
tibus attribui necessarium, apud eundem au-
ctorem videre est. Videbis ergo omnes ratio-
nes, quibus suadebit consul, sumi ab honesto,
vtili, possibili, & necessario: quarum aliquot, si-
minus omnes, suo loco exponam. AGENDVM
NE spolia] Cohortatio ad reprimendos nefas-
rios Syllæ conatus: ea autem ad hanc vnam vtili-
tatem spectant, vt redimant quanto citius spo-
lia, sibi ipsis a Sylla dempta. Ea sunt libertas, &
agri: quam etiam orationem si propius atten-
das, & a necessario, & ab honesto duci, videbis:
fine

sine libertate si quidem vita miserrima est: a-
gros autem ab hoste teneri, indecorum est.
NEQUE votis paranda auxilia] Altera ratio
à necessario: quæ ducitur ab inquinatissimo Syl-
læ ingenio: obuiam eundem, inquit, est; non pro-
latandum; quia nunquam ille dictaturam de-
ponet. Cæterum non dissimile sensit M. Por-
tio Cato in Catillinatio. Non votis, neque sup-
plicijs muliebribus auxilium deorum paratur:
vigilando, agendo, consulendo prospere omnia
cadunt: Vbi socordia te, atque ignavia tra-
dideris, ne quicquam deos implores. Huic etiã
sententiæ adstipulantur Virgiliana carmina Ge-
org. 3.

- alitur vitium, vinitq; tegendo

Dū medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, & meliora Deos sedet omnia poscens.
nimirum sapienter illud dictum: Consulto, vbi
consulueris, mature facto opus est. Nisi for-
te speratis] Salsè hoc dictum, & ad odium con-
citandum aptissimum: quasi eum & regere, &
pudere possit, qui sibi omnia licere existimat,
humanaque, & diuina perturbat. PERICU-
LOSVS dimissurum.] Hoc vt intelligatur, te-
nendum memoria est Phalaridis dictum: De-
ponere imperium, periculosius esse, quàm pa-
rare. Innuit ergo, fore, si deponat tyrannidem
Sylla, vt priuatus male ab his tractetur, quos ip-
se

26 COMMENT. IN ORAT.
se crudeliter nimis vexarit. At ille eò proce-
sit] *Ανδροπορα* figura, quæ resellenti conue-
nit: resellit ergo, quod oblici poterat: illum,
asserens, numquam tyrannidem cum periculo
depositurum: propterea quod, nihil gloriosum
arbitretur, nisi quod tutum: ita vides, Lepidus
inquinatissimi hominis ingenium ubique infe-
ctari, ut qui nisi utilitate ducatur. Et omnia
retinendæ dominationis] Syllam tamen domi-
nationem nō retinuisse, declarant illa, quæ Sue-
tonius scripsit: Cæsarem dixisse, Syllam nescisse
se literas, qui dictaturam deposuerit: quod si
ita est, verè à Cicerone officiorum 2. scriptum
est, Cæsarem minus iustum Sylla fuisse. Nimirum,
qui principatum suscipere vult, is esse debet lon-
ge melior his, in quos suscipit: quod sensisse,
scribunt, Cyrum, Persarum Regem. Ita quæ
illa quies] Mirum profectò qui tam multipli-
ci scelerum cōmemoratione Syllæ, homini pro-
fligatissimo, concitet odium: hoc ut facilius di-
gnoscat, rem paullo altius repetam: tritum
illud est *— nec voto vivitur vno*. Itaque videre est
diversa sequi homines; inter quos sunt, qui seu
patriæ amore, sine cupiditate gloriæ, potentique,
aut splendoris alienius impulsu, seu etiam, quod
nonnulli etiam sunt, qui animi tranquillitatem
expetentes, ut scribit Cicero officiorum primo a
ne-

M. AEMILII LEPIDI. 27
negotiis publicis & amoverunt, ad otiumque re-
sugerunt, tum, ut contemplationi se totos da-
rent, quales passim Philosophos fuisse scimus;
tum etiam, quod peruersos principum mores
detestarentur. iis itaque ait Lepidus, Syllæ im-
probitatem non parcere, sed otium, libertatem-
que illis intercipere: hoc idem se facturos, mi-
nitabantur Pompeiani milites, si victoria potiti
essent, ut ex Epist. Famil. & ex oratione pro Mar-
cello apparet. LABOREM cum honoribus]
Totam hanc orationem illustratam vides con-
trarijs, quæ suavem reddere orationem scribit
Aristoteles. Soarius etiam lib. 3. cap. 28. ubi
scribit de figuris verborum. Sunt autem hæc;
otium, labor, libertas, honores. LABOREM
cum honoribus] Multi hoc vitæ genus fortasse
sibi elegerunt, Demosthenis dicto edocti: is
enim dicere consueverat: si præscisset Reipubli-
cæ mala, metum, invidiam, calumniam, contro-
versias, pericula denique, se potius rectè ad in-
feros descendurum, hoc est, potius moriturum,
quàm ad Rempublicam velle se conferre. in
qua sententia fuisse videtur Alphonsus, rex Ara-
gonum, quem, aiunt, sæpenumero peroptare
consuevisse, ut popularium suorum unusquisque
rex extitisset, quo demum ille, utpote expertus,
cognosceret principum occupationes, & curas.
Falluntur quidem maximopere, qui honorum
C 4 plus

38 COMMENT. IN ORAT.
plus nimium sunt appetentes: horum si quidē
periculosa est conditio: audi Senecam in Octa-
uia;

*O fimeslus multis populi
Dirusque fazar, qui cum statu
Vela secundo ratem impleuit,
Vexitq; procul, languidus idem
Deserit alto, seuoque mari.*

HABENDVS metus, aut faciendus] Idem di-
cere videtur, quod antea: sequendum, aut im-
peritandum: qui enim aliis metum, terroremue
iniiciunt, hi dominari videntur: qui vero ti-
ment, serui quasi sunt. Syllogismus autem ita
se habere videtur: aut seruiendum, aut imperi-
tandum, non seruiendum, ergo imperitandum
sed à Dilemmate non longe distat. NAM quid
ultra] Attendē, vt concitata oratione in maxi-
mam angustiam Reipub. statum adducat: quod
sit elegantissime & hypothyposi, & interroga-
tione: de cuius vi Soarium uide. Viget autem
hęc oratio, & quasi in unū colligit Sylle palma-
ria facinora, quæ usq; ad illud, Est ne uiris alia
quid, commemorantur. POPVLVS Romanus]
Quod ea, quæ sequuntur plena sint tum miseri-
cordiæ, tum stomachi, vix autem, vt ego reor,
orationis tantam vim assequeris, nisi, quæ mo-
tum animis afferant, scias, hortor, ut ea, quæ ab
Aristotele Rhetor. 2. de misericordia scribuntur

29 M. AEMILII LEPIDI.
ea accurate legas. PAVLLO ante] Hęc vna
est ex illis rebus, quibus misericordiam elici do-
cet Aristoteles: scilicet, si commemorabimus ea,
quæ modo euenerunt, aut euentura sunt; quippe
quod hæc, vt præsentia, & tanquam ipsis audito-
ribus spectantibus gerantur. GENTIVM mode-
rator] Romanos, rerum dominos, gentemque
togatam: ait diuinissimus poeta: immo regum,
populorum, nationumque portus erat, & refu-
gium Senatus Romanus. Hyeron enim, Prolo-
mens, Atiobarzanes, Deiotarus, Græci, Macedo-
nes Romanorum opibus se tutabantur. EXV-
TVS] Pathos ab iniustitia, augetur interim oratio
vocibus, imperio gloria, iure. C O G I T A N D I
inops] Summam rerum desperationem innuit:
sic sepe apud Comicos: nec quid consilij capiā,
sic habeo. NE seruilis alimenta] Hoc etiam
vnum ex iis est, quæ interitum asserere solent: ic-
circo misericordia excitatur, si quando, in tantam
egestatem aliquem incidisse, videmus, vt, vnde
se alat, vix habeat. Virgil.

-nec doluit miseratus inopem.
SOCIORVM, & Latii] Cicero offic. 2. testatur,
Romanorum dominationem patrocinium orbis
terre uerius, quàm imperium potuisse nomina-
ri: quod magistratus, Romaniq; imperatores ex
tina hac te maximam laudem sibi comparare stu-
debant, si socios, prouinciasque æquitate, & fide
de-

30 COMMENT. IN ORAT.
defendissent. Verum sensim hanc consuetudinē,
& disciplinam iam antea imminutam, post vero
Syllæ uictoriam penitus amissam, idem scribit.
quod confirmari à Sallustio hoc in loco uides;
quæ enim pro egregiè factis sociis data fuerant,
per contemptum quædam ipsis à Sylla adimeban-
tur. Est etiam ausus dicere hasta posita, dum bo-
na in foro uenderet, & bohorum uirorum, &
locupletum, prædam suam uendere: unde uerissi-
mum esse apparet, à Mimo illo Publano dictū

*Fortuna quem nimium fouet, stultum facit,
Nec stultum tantum, sed insolentem etiam, &
iniustum.*

Hac etiam de re conqueritur Cicero in Oratione
pro domo sua. PER VNUM] Vocem hanc op-
positam uides verbis illis, pro multis; quæ uox
odiosa Quintibus: quasi dicere uellet, vnus hic
multorum vires imminuit, & prostrernit. PLE-
BIS innoxie patrias sedes] Vox, plebis, apud
populum odium concitat; quippe quæ se despici
prorsusque negligi, sentit: innoxie misericordiam
mouet: insolentem enim indignè tractari, quis non
doleat? de patrijs quoque sedibus innocentem
aliquem depelli, quis non inuitus ferat? Ergo
indignationem, re tam grata priuari: ut enim scri-
bit Onidius de Ponto.

*Nescio, qua natale solum dulcedine cunctos
Ducat, & immemores non sinat esse sui.*

me;

M. AEMILII LEPIDI.
merito dolebat ille:

Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arua.
MERCEDEM sceleris] Cum stomacho dictum
quasi dicat: utcumque hoc ferri posset, si merces
hæc a iustè, probeque factis emanaret. LEGES,
iudicia, ætatum] *Ασφραγιστος*, seu, ut uocat Soa-
rius, Dissolutio. Demetrius Phalereus lib. de
Elocutione docet; hanc maxime omnium opifi-
cem esse formæ grauis dicendi; actionem enim,
& contentionem præbet dicenti. Hoc loco Syl-
læ potentiam ita complectitur, ut, illum tyrannum
crudelissimum esse, declararet: quippe qui ea, quæ
Senatus, ordinis equestris, & plebis erant, ea
omnia sibi inique arrogaret. hæc autem omnia,
illustrantur Epitoma LXXXIX. NEC IS civium]
Hoc crudele quoddam subolet, & aliud quid gra-
uius, quàm quod facinorosis satellitibus adiutus
maxima ciuium clade commiserat Sylla. quare
hic significati necem Lucretii Aselli faciliè credi-
derim; qui quòd contra Syllæ uoluntatem ausus
esset consulatum petere, iussu Syllæ in foro inte-
remptus est. Epitoma LXXXIX. HUMANAS
Hostias] Terrorem incuriunt uerba hæc. Sic
Cicero pro Fonteio. Humanis hostiis Dijs im-
molare. Illud memorabile Sabini apud Corne-
lium Tacitum, qui cum Kalendis Ianuarijs ad
supplicium traheretur, quo plebis misericordi-
am excitaret, & Tyberio crudelitatem exprobra-
ret,

ret, clamitabat. Sic inchoatur annus? he Seia-
no victimę cadunt? Sed nec omittendum cęleo,
q̃ Seneca scribit libro de diuina Providentia. Lai-
cum scilicet Seruilium Syllanę proscriptoris
spoliarium fuisse: in eoque Syllanis temporibus
multorum senatorum capita ad ostentationem
immanissimi facinoris scętis cervicibus pepēdis-
se, ait Firmicus libro primo Matheleos. Quod
autem dicit; sepulcra infecta sanguine ciuili, con-
firmare videtur, quod superius dixerat: quęue
humana superant, aut diuina impolluta sunt.
Sepulcrorum enim iura Romanis sacra fuisse, an-
tiquę legis declarant verba illa: Vbi corpus de-
mortui hominis condas, facer est: & sepultura
honoribus caruisse, omnibus, vt passim videre
est, acerbum eneniebat. Vnde legitur apud Hor-
cratem, in oratione de Bigis, Tyrannorum non
modo ciuitas gdes, sed sepulchra etiā effollā, quod
in eorum contemptum factum fuit. ESTNE vi-
tis] Post commemorationem, satis formidabi-
lem, scelerum, & impie factorum Syllę quasi eo
peruenisset, quod vellet, totum hunc locum con-
cludit argumentis, ductis ab honesto, & neces-
sario: Honestum enim exigit, vt viri fortes, qua-
les Romani esse solent, acceptas iniurias vlciscen-
tur: & vt ait Isocrates in Panegyrico, illis optabi-
lius sit honesto mortem oppetere, quā turpiet
uiuere: huic autem argumento statim subiicitur
alterum

alterum a necessario; quod omnibus semel sit
moriendum. Hic mihi temperare nequeo, quin
Ciceronis locum ex quarta Philippica in me-
dium afferam: nam ex locorum, & argumentorū
similitudine adulescentes & imitandi ratio-
nem, & orationis copiam quā facillime sibi cō-
parare posse semper existimant. Sic ille: dum
populum R. contra M. Antonium inflammaret.
Quamquam mortem quidem omnibus natura
proposuit: crudelitatem mortis, & dedecus vir-
tus propulsare solet; quę propria est Romani ge-
neris, & seminis. hanc retinete, quęso, Quirites,
quā nobis, tanquam hereditatem maiores ve-
stri reliquerunt: &c. vbi vides & mortis, & vir-
tutis mentionem factam esse ab utrisque. VIR-
TVTEM] Fortitudinem intelligo ego a Gręcis
ἀνδραγαθία παρὰ τὸν ἀνδρα dictam. hinc apparet,
virum fortem in rebus aduersis semper sibi oc-
cinere debere.

Perfer, & obdura me a mens grauiora tulisti:
ne scilicet vnquam ab officio isto discedat.
QVONIAM quidem] Locum hunc æmul. tus
videtur Sallustius ex Pateneli Isocrates ad Demo-
nicum: ille enim sic: Nam fatum omnes quasi
capitis condemnauit: mortem autem honeste ap-
petitam, natura peculiare præstantium virorum
cessuatis esse voluit. Crebra autem est mortis ne-
cessitatis mentio apud auctores, tam. Gręcos,
quā

34 COMMENT. IN ORAT.
quàm Latinos Euripides: Cunctis mortalibus
mors debetur, & nullus hominum certo nouit,
an victurus sit diem crastinum: Horatius quoque

*Mors & fugacem persequitur virum,
Nec parcat imbellis iuuentæ
Poplitibus, timide tergo.*

& alibi:

Nullum sua caput Proserpina latet:
ex quo apparet, quanta sit hominum cæcitas, qui
inuicem struunt sibi insidias, in quos iure optimo
invehitur Tibullus, quem tu Petre Frâcisce To-
cole, annotationibus illustrandum suscepisti.

*Quis furor est atram bellis accersere mortem?
Imminet, & tacito clam venit illa pede.*

Argumentum sic se habere videtur, ut omnia col-
ligamus; Quicquid fatali necessitate comparati
est, id non magnopere metuendum: mors omni-
bus fatali necessitate comparata est. Ergo non
magnopere timenda.

ORATIO.

VERVM ego seditiosus, uti Sylla ait: qui præ-
mia turbarum queror; & bellum cupiens, quia iura
pacis repeto. Scilicet, quia non aliter salui, satis-
futi in imperio eritis, nisi Vettius Picens, Scriba
Cornelius aliena, bene parata, prodegerint: nisi ap-
probaritis omnes proscriptiones innoxiorum ob diui-
tias

35 M. AEMILII LEPIDI.
tias, cruciatus virorum illustrium, vastam urbem
fuga, & cadibus bona ciuium miserorum, quasi Cim-
bricam prædam, venum, aut dono datam. At obie-
ciat mihi possessiones ex bonis proscriptorum: quod
quidem scelerum illius vel maximum est, non me,
neque quemquam omnium satis tutum fuisse, si recte
facercimus. Atque illa, quæ tum formidine merca-
tus sum pretio, soluto iure, dominis tamen restituo:
neque pati consilium est, ullam ex ciuibus prædam
esse. Satis illa fuerint, quæ rabie contracta tolera-
uius: & arma ab externis in nos versa: scelerum, &
contumeliarum omnium finis sit; quorum adeo Syl-
lam non penitet, ut & facta in gloria numeret, & si
liceat, auidius faceret. Neque iam quid exisline-
tis de illo, sed, quantum vos audeatis, vereor; ne
alius alium principem expectantes, ante capiamini,
non opibus eius, quæ fuiles, & corruptæ sunt, sed
vestra socordia, quam raptum iri licet, & quam au-
deat, tam videri felicem. Nam præter satellites
commaculatos, quis eadem vult: aut quis non om-
nia mutata, præter victoriam? scilicet milites, quo-
rum sanguine Tarule, Scyrroque, pessimis seruorum,
diuitiæ parte sunt: an quibus prælatus in magistratibus
capiendis insidius, ancilla turpis, honorum om-
nium debonestamentum? Itaque maximam mihi si-
duciam parit victor exercitus, cui per tot vulnera,
& labores nihil præter tyrannum, quæsum est, nisi
forte

forte tribunitiam potestate euersum profecti sunt per arma, conditam a maioribus suis: utique iura, & iudicia sibi met extorquerent: egregia scilicet mercede, cum religati in paludes & Sylvas contumeliam, atque inuidiam suam, premia penes paucos intelligerent.

EXPLANATIO.

VERVM ego seditiosus] Peruenimus ad eam orationis partem, in qua tibi obiecta crimina à Sylla, diluit Lepidus: ea quænam sint, prius ostendendum est, subinde argumenta vnde ducta sint, declarabimus. Tria obiciebat aduersarius, Seditiosum esse Lepidum: belli cupidum: & possessiones ex bonis proscriptorum occupasse: hæc diluit, argumentatione sumpta a repugnantibus seu maius contrariis, de quibus Soarius lib. primo. Prior sic se habet: Qui queritur præmia turbatarum, non est is seditiosus: queror ego turbatarum præmia: ergo seditiosus haud sum: seditiosum autem esse, & præmia turbatarum queri, repugnantia sunt. Secunda argumentatio, vt a repugnantibus quidem ducatur, exornata tamen contrariis est. Qui iura pacis repetit, bellum non cupit, repeto ego pacis iura, ergo non bellum cupio aduersa sunt, Bellum, Pax. I V R A Pacis] Quænam sunt? vt quisque libere viuat, & fortunis, aut à maioribus relictis, aut labore

indu-

industriæ acqussis, fruatur. SCILICET quia non aliter] Aperta Ironia, de qua Soarius lib. 3. Cap. xviii. vbi annotauimus, orationem augeri per Ironiam, sic hoc in loco, per diti erimus, quia Vettius Picens, Scriba Cornelius aliena, bene parta, prodigunt. VETTIVS Picens] A loco, apparet, odium homini conciliare. Sciendum autem est, ex agro Piceno homines fluxisse manu proptos: quod non semel videre est apud historiographos. Sallustius: missi sunt Prætores Q. Pompeius Rufus Capuam: Q. Metellus Cæler in agrum Picenum, illisq; permissum, vt pro tempore, atque periculo exercitum compararent. Cicero quoque oratione 2. in Catilinam Q. Metellum delectum habuisse in agro Piceno, & Gallico scribit. BENE parta prodegit] Oppositis, quæ sunt, bene parta, & prodigere. Satellitibus Syllæ turpissimis Nemeli in parte. Hæc misericordiæ aduersatur, vt doctissime dispurat Aristoteles Rhet. 2. PROSCRIPTIONES innoxiorum] scelera Syllæ, quæ huc afferuntur, non faciam, vt singula quæque testimonio proborum auctorum confirmem, ne videar, lapillos omnes in maris littore velle colligere: vt tamen de illis aliquid dicamus, audi Paterculum. Videbantur finita belli civilis mala, cum Syllæ crudelitæ aucta sunt: quippe dictator creatus immodicæ crudelitatis licentia vsus est. Primus il-

38 COMMENT. IN ORAT.
le (& utinam ultimus) exemplum proscriptionis
inuenit, ut in qua ciuitate petulantis conuicij iu-
diciu histroni exoleto redditur, in ea iugulati
ciuis Reipub. constitueretur autotamentum, plo-
rimumque haberet, qui plurimos interemisset,
neque occisi hostis, quàm ciuis uberius foret præ-
mium, fieretque quisque merces mortis suæ.
VIRORVM illustrium] *πρὸς* ab hominum
conditione: eodem fere verbo utitur Cicero ora-
tione 3. in Catilinam: tum vero clarissimis viris
interfectis lumina ciuitatis sunt extincta. De syl-
læ crudelitate Valerium vide lib. 9. cap. 2. huius
etiam meminit Cicero lib. 2. de Oratore in prin-
cipio. VASTAM urbem fuga, & cædibus]
Confirmat idem Cicero oratione 3. in Catil. L.
Sylla P. Sulpitium oppressit, C. Marium, custodē
huius urbis, multosque fortes viros, partim eiecit
ex ciuitate, partim interemit. QVÆSTI Cim-
bricam prædam] Quam C. Marius consul. V.
anno DCLII. adeptus est. Valer. lib. 5. Oro-
sius, Plutarchus. DOMO Datam] Maximis
honoribus, præmijsque prosecutum esse Syllam
eos milites, q. ipsum secuti fuerant, apparet ex eo,
quod è gregarijs etiam militibus senatores fecit;
alios vero ita ditauit, ut quod scribit Sallustius, re-
gio victu, atque cultu ætatem agere possent. AT
OBIECTAT mihi possessiones] Scholijs nostris
in Rhetoricam Soarij cap. 20. lib. 2. admonui,
strictius

M. AEMILII LEPIDI. 39
strictius fortasse, quàm necesse erat, ibi de confu-
tatione præcepta tradi: hortatus itaq; sum, ut le-
stor Aristotelem consuleret. Cum autem ed-
peruenerimus, ut ad illustranda ea, quæ tertio
loco Lepido fuerant obiecta, ipso Aristotele no-
bis sit opus; hunc audiamus: sic ille; Vbi vias
ostendit, quibus crimina dilui possint: Animad-
uertere debes, num qui criminatur, ex illorū sit
numero, qui culpam illam admisisse creduntur,
aut nunc, aut prius: quod igitur Lepido obicie-
batur, de proscriptorum bonis, id diluit hac ra-
tione, ut non ipse, sed Sylla, proscriptionis auctor
sit supplicio afficiendus. Syllam autem proscri-
ptionis auctorem fuisse docet Velleius lib. 2. hoc
modo confutandi usus est Cicero pro Q. Ligario.
atque ex hoc ipso fonte ductum est exordium
Actionis quintæ in Verrem. SATIS turum fuis-
se, si recte faceremus] Notum illud C. Aurelij,
qui cum nomen suum inter proscriptos legisset,
inquit, Albana villa me perdidit. Auget itaque
odium illius, dum ostēdit nec vllum etiam inno-
centiæ locum fuisse. ATQVÆ illa, quæ tum for-
midine] Iterum alia ratione obiectum crimen
diluit: cuius idem Aristoteles Rhet. 3. meminit.
ἐν τῇ ἀντιδιαβάλλειν τὸν διαβάλλοντα: crimi-
nam rectimnari: innuit enim, se facti pœnite-
re; Syllam vero nequitiam: hunc impium non
posse ad sanitatem redire; se vero eum esse, qui
D 2 probe

40 COMMENT. IN ORAT.
probe norit, cuiusvis hominis (vt ait Cicero) esse
errare, nullius vero, nisi insipientis in errore pec-
seuerare: Eodem modo Damocritas ille a Palemo-
ne maledictum, in se iactum, diluit.

Partius ista viris tamen obijcienda memento

Novimus, & quite.

quod vidit doctissimus vir Victorius: NE QV
pari consilium] Probum se vndecumque virum
inducat. Probitas autem, vt ante ostendimus,
vna est ex illis rebus, quibus fides acquiritur.
SATIS ille fuerit] Calamitatum commemo-
ratio, quas aliquis sit perpeffus, potest illum ad-
ducere, vt in posterum rectius sibi consulat: quare
tamen vir probus videri velit Lepidus, vt qui
diutius in mœtore versari, & calamitatibus affici
populum R. nolit, eò tamen illius semper spectat
oratio, vt præteritorum malorum mentione in-
flammet Quiritium animos ad arcendam iniuriã
a Sylla sibi ipsis illatam: RABIE contracti]
Translatio primi modi, vt vocat Soatius, sumpta
a canibus, grauem reddit orationem, vt docet De-
metrius. iram autem intelligit: cuius vis hæc est,
vt ipsa gliscente nemo inimicos reconciliare
queat, nisi cum alteri alteros male multatior.
Nemine dirimente, vltro discedant. Ifo crates
oratione 2. ad Philippum. MANVS confite-
re] Ciuiles clades intelligit, illatas a Sylla, Marcio
Octapio, Cinna. VT ET facta] Probat, Syl-
lam,

M. ÆMILII LEPIDI. 41
lam non suorum penitere scelerum, quia scilicet
ea sibi laudi ducat, & turpius acturus sit, si liceat:
Hoc autem est deploratæ salutis: nam, vt non ma-
lus existimandus est, qui inuitus peccat, sic de eo
actum existimare debemus, qui ex prauæ factis
voluptatem capit. NE QVE iam quid] Quæ
sequuntur, eò fere omnia spectant, vt intelligat
populus R. facile sibi fore, vt Syllæ crudelitatem,
audaciam, tyrannidemque sumptis armis oppri-
mat: cuius facilitatis in omni persuasionè præci-
pue ratio est habenda. Soarius libr. 1. cap. 51.
monet interim eosdem affectus, quos & superius
odium scilicet, & Nemefim. odium a turpitudi-
ne, Nemefim autem ab infima personarum con-
ditione. SED quantum] Obiter illorum socor-
diam perstringit, idque parthisia quadam, idest
libera oratione, seu dicendi licentia. QVAM
raptum] Locus corruptus: vetusti codices sunt
optandi. PRÆTER victoriam] Videtur hoc
dicere. Satellites eius victoriam amant, victorẽ
oderunt. ITA QVE maximam] Ironia con-
eludit totum hunc locũ, innuitque, Syllæ milites
amplexuros potius populi partes, quam Tyranni.
NISI forte] Correctio cum Ironia, in qua per-
stat commemorando populi incommoda, quæ
hæc erant, quod sub Tyrannide viueret: quod il-
li tribunitia potestas esset erepta, quod amplio-
ribus præmijs donati essent Syllæ satellites, quàm
ipsi

12 COMMENT. IN ORAT.
ipsi milites. CONDITAM a maioribus }
Quo tempore plebs in sacrum montem secessit.

ORATIO.

QVARE igitur tanto agmine, atque animis incedit? Quia secundæ res miræ sunt viuis obtutui: quibus lobfactatis, quam formidatus antea est, tam contemnetur: nisi forte specie concordie, & pacis, quæ sceleri, & parricidio suo nomina indidit. Neque aliter Romani populi esse belli finem ait, nisi maneat expulsa agris plebs, præda ciuilibus acerbissima, ius, iudiciumque omnium rerum penes se, quod populi Reipublice fuit: quæ si uobis pax, & concordia intelliguntur; maximaturbamenta Reipublice, atque exitia probete: annuite legibus impositis: accipite oecum cum seruitio, & tradite exemplum posteris ad populum Reducet sanguinis mercede circumueniendum. Mihi quanquam per hoc summum imperium satis questum erat nomini maiorum, dignitati, atque etiam facere potiorque visa est periculosa libertas quieto seruitio. Quæ si probatis, adeste, Quirites, et, bene iuuantibus Dijs M. Aemilium consulem ducem, & auctorem sequimini, ad recipiendam libertatem.

EX-

M. AEMILII LEPIDI. 13

EXPLANATIO.

NEQVE aliter Romani] Verba, quæ frequenter in ore Syllæ erant: valent ad odium illi excitandum. quippe quæ priuationem bonorum quandam innuant. QVÆ si vobis] Hæc est Orationis peroratio, in qua, ut antea admonui, reperit superiora argumenta, mouet, & conciliat sibi Quirites: eadem tractantur cum Ironia, quo plus virium habeant, & dedecus, infamiamque clarius indicent. ANNUTE legibus impositis] Habes hic locos, sumptos ab inuiti, & turpiter iam lector discere possit, quanta cum dexterrate repetenda sint argumenta in Peroratione: id certe oratori summo petere enitendum est, ne dissidere auditoribus videatur. IMPOSITIS] Mouet hic odium Syllæ, dum hoc verbo vitur. MIHI Quamquam] Alter locus, in quo sibi Quiritium animos conciliat: augetur fiducia, cum ostendit, non esse quod timeant rebus suis, cum, Deos sibi fore auxilio, intelligant. LIBERTATE] Vox plebi gratissima, & qua clausulam de industria Orationi suæ imposuiss. Lepidam exiti marim, quo acrius illam vergeret, & inflammaret: non dissimilis finis Philippicæ 4.

ANA-

ANALISIS ETHICÆ.

- I Non prolatandum, neque votis paranda auxilia.
- II Pessimus ille est, qui nihil gloriosum, nisi tantum, & omnia retinenda dominationis honesta aestimet.
- III Est ne viris reliqui aliquid, quam solvere iniuriam, aut mori per virtutem?
- IIII Secundæ res mire sunt vitæ obtentui.
- V Plerosque secundæ res in miserationem ex irâ vertunt.
- VI Turpe est, leges, iudicia, ærarium, provincias, regesque penes unum esse.
- VII Potior videtur periculosa libertas, quam servitio.

Errata in oratione M. Æmilij Lepidi.

pag.	2	ἀγώνισμα	ἀγωνιστικὴ.
		openione	opinione
	13	aliquod	aliquot
	14	parta	parta
	16	quia	quin
	18	initium	initum
	27	ἐ- amouerunt	se amouerunt
	32	honesto	honestè
	36	maius	maius.

